

Nagy László

Az adórendszer hatása a vállalati versenyképességre és a tőkebeáramlásra

Nemzetközi összehasonlítás a közép-kelet-európai térségben

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány az adózás és a vállalati versenyképesség összefüggéseinek feltárását a versenyképesség néhány általános kérdésének tisztázásával indítja. Megvizsgálja az adószabályozás egyes csatornáit, amelyek hatással vannak a vállalati versenyképességre. Bár vizsgálódását nemzetközi keretek közé helyezi, ám elsősorban a visegrádi országokra fókuszál. A szerző kitér a befektetői hajlandóság és az adózás kapcsolatára. Arra a következtetésre jut, hogy európai vonatkozásban az adórendszer versenyképessége és a tőkebeáramlás nincs szoros összefüggésben. Megítélése szerint a visegrádi országok befektetési környezetének javítása érdekében elsősorban a szabályozási rendszert kellene egyszerűsíteni. A tanulmány egyik fontos megállapítása, hogy a térség vállalati versenyképességét az adóterhek nagysága kevésbé hátráltatja, jóval inkább az adószabályozás bonyolultsága és az adózáshoz köthető adminisztráció időigényessége gátolja azt.

KULCSSZAVAK: versenyképesség, adórendszer, tőkebeáramlás, Közép-Kelet-Európa

JEL-KÓDOK: H20, H25, H32, F21

Az utóbbi időben jelentősen felértékelődött a fiskális politika – versenyképesség javításában és a gazdasági növekedésben játszott – szerepe. A fiskális politika legfontosabb gazdaságélénkítő és versenyképesség-javító eszközei közül kiemelkedik az adórendszer, amelynek hatékony átalakításával kedvező eredmények érhetők el. Fontos követelmény, hogy az adórendszer a gazdasági szereplők számára méltányos legyen, stabilizáló jelleggel válaszoljon a gazdasági élet változásaira és ne torzítsa a termelési tényezők hatékony felhasználását (Lentner, 2005, 2016). A gazdasági szereplők döntéseit minden kétséget kizáróan befolyá-

solja az adószabályozás. Nemcsak a radikális, de még az enyhébb módosítások is hatással vannak a gazdasági szereplők magatartására. Az elméleti irodalom és a nemzetközi szervezetek a közvetett, tehát a fogyasztást terhelő adók felé történő elmozdulást hangsúlyozzák, ellenben a munkaviszonyból származó jövedelmeket és a tőkebevételeket terhelő adók súlyának zsugorítását javasolják (Ádám et al., 2016). A tőkebevételeket terhelő magas adók a tőkefelhalmozás megfékezésével gátat szabnak a gazdaság növekedésének, mindamellett a megtakarítási és a befektetési döntésnél torzító tényezőként szerepelnek. A munkára kivetett adók pedig a humántőke-felhalmozást és a vállalkozói döntéseket torzítják. A gazda-

Levelezési e-cím: dr.nagylaszlo.nl@gmail.com

sági növekedés tekintetében a közvetett adók a legkevésbé károsak. Ezt felismerve – a fejlett gazdaságok adópolitikájához igazodva – hajtották végre térségünk országában is az adóreformokat. A fogyasztást terhelő adók nem torzítják a gazdasági szereplők megtakarítással, illetve beruházással kapcsolatos döntéseit, és viszonylag alacsony adminisztrációs költséggel járnak.

Az adórendszer a versenyképességet együttesen több csatornán keresztül képes befolyásolni. A kiszámíthatóság és a stabilitás az adórendszer jelentős, a befektetők által is elvárt jellemzői, amelyek a bizonytalanság gyengítésével az ország versenyképességét javítják. Ugyanakkor a költséghatékonyság elvét hűen követő adórendszer ösztönző hatása sem elhanyagolandó. Az adópolitikának – az allokáció és az újraelosztás keretein belül – biztosítania kell a gazdaság fenntartható növekedési pályáját. Mivel a gazdaság versenyképességét jelentősen befolyásolja a közpénzek eredményes és hatékony elköltése, az értékteremtő ellenőrzések szerepe is felértékelődik, amely előmozdítja a közpénzek átláthatóságát, elszámoltathatóságát és rendezettségét.¹

A tanulmány a versenyképesség néhány általános kérdésének tisztázását követően az adózás és a vállalati versenyképesség összefüggéseinek feltárására tesz kísérletet, de kitér a befektetői hajlandóság és az adózás kapcsolataira is. Megvizsgálja, hogy térségünk országainak hatályos adószabályozása befolyásolja-e a tőkebeáramlást, esetleg a telephelyek kiválasztásánál más tényezők a mérvadók.

A NEMZETGAZDASÁGI ÉS A VÁLLALATI VERSENKYÉPESSÉG ÖSSZEFÜGGÉSEI

A korunkban zajló globalizációs folyamatok felgyorsulásával a hosszabb távon fenntartható gazdasági növekedés alapvetően a verseny-szféra hatékony működése révén biztosítható.

A globalizációs törekvések felerősödésével és a technológiák már-már exponenciális ütemű fejlődésével a vállalati hatékonyság mellett egyre jobban felértékelődik a napjainkban sokszor emlegetett és immár többféle értelmezésben ismert versenyképesség szerepvállalása.² Noha a közgazdászoknak mind a mai napig nem sikerült közös nevezőre jutniuk a versenyképesség pontos meghatározásában, a termelékenységgel való azonosításával azonban súlyos hibát vétenénk. A közgazdaságtan oktatásában alapműnek tartott tankönyv szerzői, *Samuelson és Nordhaus* (1990) már több évtizeddel ezelőtt rávilágítottak, hogy a versenyképesség sokkal többet jelent a termelékenység vizsgálatánál. A termelékenység, a hatékonyság és a jövedelmezőség ugyanis triviális matematikai kifejezésekkel számszerűsíthetők, míg a versenyképesség a vállalat vagy – nemzetgazdasági szinten alkalmazva – a gazdaság „egy sajátos szempontból értelmezett állapotjelzője többféle mutató kombinációja alapján” (Török, 2007, 1066. oldal). *Török* (1997, 2007). E szerint a versenyképesség a vállalatoknál a piaci versenyben való helytállást, az országoknál pedig a nemzetközi versenyben való sikerességet jelenti.³

A versenyképesség kutatása a közgazdaságtudomány két fő ágra szakadásával kezdetben az üzleti tudományokhoz került, ami értelemszerűen a vállalati versenyképesség-kutatásokat támogatta (Török, 2008). Ennek folytán *Porter* (1990) és *Krugman* (1994) a múlt század '90-es éveiben határozottan elutasította a versenyképesség nemzetgazdasági szintű értelmezését.⁴ Bár *Porter* (1990) rámutatott az országok nemzetközi sikereit előmozdító makrogazdasági tényezők jelentőségére,⁵ ámde egyiket sem tartotta elégségesnek. Véleménye szerint ugyanis a gazdasági szereplők feloldhatatlan érdekütközése és eltérő viselkedése miatt szinte lehetetlen a nemzetgazdaság versenyképességét egységes módon elemezni. Arra a következtetésre jutott, hogy az országok

versenyképessége a globális versenyben elért magas termelékenységi szinttel és növekedési ütemmel együtt mozog, ezzel gyakorlatilag az egyes nemzetgazdaságok versenyképességét a termelékenyséjükkel vonta párhuzamba.⁶ Krugman (1994) amellett érvelt, hogy az egyes országok közötti gazdasági kapcsolatok a verseny mellett együttműködésen is alapulnak, ebből adódóan az országok a vállalatoktól eltérően nem egymás rovására versenyeznek. Porter meggyőződése, hogy az országok élet-színvonala a hazai gazdasági teljesítménytől függ. Ugyanakkor a komparatív előnyök létezéséből eredően sem probléma, ha az ország termelékenysége a kereskedelmi partneréhez viszonyítva alacsonyabb. Török (2008) viszont Krugman érvelésénél arra hívta fel a figyelmet, hogy a kereskedelmi előnyök mérése hagyományosan (Smith, Ricardo, Mill, Heckscher és Ohlin) nem vállalati szemléletű, hanem telephelyi, amelyet a nemzetközi kereskedelmi statisztikák is követnek.

Krugman voltaképpen figyelmen kívül hagyta az egyes országok és régiók fejlettségbeli differenciáit, a tőkeallokáció és a jövedelemeloszlás egyenlőtlenségét, valamint a nem éppen elhanyagolandó gazdaságpolitikai tényezőket, más részről nem vette számításba a versenytársak együttműködésén alapuló gazdasági környezetet sem. Mindamellet mára megkérdőjelezhetetlen tényként kezelendő a telephelyek egymással folytatott versenye. A gazdasági növekedést felpörgető, jövedelemtermelő és munkahelyteremtő, illetve a kutatási és fejlesztési potenciált kihasználó befektetésekért világméretű verseny folyik. Jóllehet az országok tőkevonzó képessége eredendően eltérő, a „komparatív hátrányokat” az állam a gazdaságpolitikai eszköztárának kellő bevonása révén kialakított befektető- és vállalkozóbarát gazdasági és üzleti környezet megteremtésével mégis ellensúlyozni tudja. Egy ország jóléte nem egy másik ország termelékenységének függvényében változik ugyan,

Csaba (2008) ennek dacára arra figyelmeztet, hogy a kis, nyitott gazdaságban korántsem közbömbös, hogy az adott ország relatív helyzete miként alakul. Véleményét osztva, a versenyképesség a befektetők előre tekintő értékítéletét hivatott szemléltetni.

A gazdaság kétségkívül kiterjedt és bonyolult rendszer, ezért könnyelműség lenne, ha élesen elhatárolnánk egymástól az egyes versenyképességi szinteket, legyen szó vállalati, iparági vagy akár nemzetgazdasági szintről. Mindent összevetve: a nemzetgazdaság versenyképessége nem a vállalatok termelékenységének az összege vagy az átlaga, hanem „összetett, strukturális tényezőkön keresztül hat vissza a vállalati versenyképességre” (Éltető, 2003, 270. oldal). E tényezők halmazát pedig azok az országspecifikus feltételek képezik, amelyek keretei között a versenyszféra vállalatai működnek. Közülük pedig csak egy a vizsgálódásunk tárgyát képező állami adószabályozás.

A VÁLLALATI VERSENKYÉPESSEÉG ÉS AZ ÁLLAMI ADÓSZABÁLYOZÁS

Porter makro- és mikrogazdasági versenyképesség-modelljeinek első közreadása⁷ óta többen megkísérelték beépíteni az eredeti modellekbe a napjainkra egyre bonyolultabbá vált globális összefüggéseket. Magyarországon Hoványi (1999) fejlesztette tovább a Porter-gyémántokat,⁸ s a vállalati versenyképesség-vizsgálatnál már nem a kettős, hanem a hármas gyémánt szerkezetét javasolta. A modell első szintjének tényezői gyakorlatilag megegyeznek a makrogazdasági elemzésből jól ismert „bűvös négyes” sarokpontjaival. A modell második szintjén az egyes tényezők az első szinthez képest kevésbé számszerűsíthetők, jóllehet a vállalati és a nemzetgazdasági versenyképességre gyakorolt hatásuk nem éppen elhanyagolandó, ugyanis végeredményben pontosan ezek a tényezők magyarázzák az első szint értékei-

nek fejlődését. Hoványi modelljének második szintje harmadik pontjában jelenik meg az állami gazdaságpolitika és gazdaság szabályozás, mint a versenyképességet befolyásoló tényező. A hármas gyémántmodell C-szintje a globális környezet tényezőit foglalja magába.⁹

Lentner (2007) empirikus közelítésű, három pilléren nyugvó nemzetgazdasági versenyképesség-modellje alapvetően közpénzügyi gyökerű. A nemzetgazdaságot és a társadalmat tartó pillérek közötti nélkülözhetetlen összhangot hangsúlyozza. A stabil államháztartási pénzügyi környezet, a társadalmi munkamegosztásban tartósan részt venni képes humán erőforrást támogató oktatási rendszer, valamint az egészséges munkaerő és a kellő forrással feltöltött társadalombiztosítási rendszer közötti kiegyensúlyozottságot az egymás mellé rendelt fiskális és monetáris politika sajátos közpénzügyi mechanizmusokon keresztül biztosítja.

Kovács (2010) az adózás és a versenyképesség összefüggését úgy határozta meg, hogy az adórendszernek igazodnia kell a társadalom jövedelemviszonyaihoz. A kialakított arányoknak pedig a társadalom és a gazdaság fejlődését kell serkenteniük, továbbá az adórendszer reformjainál fontos célkitűzés, hogy az „*a lehető legkevésbé torzítsa a gazdasági szereplők döntéseit*” (Ádám et al., 2016, 604. oldal). A versenyképesség és az adózás közötti kapcsolatok vizsgálatánál mindenekelőtt azt kell szem előtt tartanunk, hogy az állami adószabályozás csupán a versenyképességet befolyásoló tényezők egyike, ennek dacára a közteherviselés rendszere több csatornán keresztül képes hatást gyakorolni a vállalati versenyképességre. A legfontosabb mechanizmusokra Akar (2005) hívta fel a figyelmet.

Először is hadd essen szó a *költségigényről*, amely nem kis mértékben fejt ki hatását a vállalati versenyképességére. Igaz, a társasági adó az összköltségek csupán elenyésző részét képezi, mégsem elhanyagolandó, ugyanakkor

hanyagságra utalna, ha elfeledkeznénk a foglalkoztatottság költségeinek közterhekkel történő megemeléséről, illetve a vállalkozást sújtó egyéb adóterhekről. Az adózás a beruházási és az innovációs folyamatokra gyakorolt hatásával közvetve a vállalati versenyképességet is befolyásolja. A beruházásokat támogató adórendszer megteremtése érdekében a társasági adó befektetési döntéseket torzító tulajdonságát kell tompítani. Ebben az összefüggésben a beruházási és fejlesztési célokra rendelkezésre álló nettó nyereség nagysága a meghatározó. Nobilis és Svraka (2014) meglátását osztva a társasági adó vonatkozásában felmerülő elsődleges probléma, hogy az adó alapja az eredményszemléletű nyereség, nem pedig a vállalat tényleges bevételeinek és kiadásainak különbözete. Ezenfelül az adószabályozás és a számviteli szabályok is merően eltérnek egymástól. Egyes számviteli költségek nem minősülnek az adószabályok szellemében adóalapot csökkentő tételnek,¹⁰ mindamelllett az értékcsökkenési leírásokat az adóalap meghatározása során nem a számviteli politikában meghatározott kulcsokkal lehet figyelembe venni. A társasági adó a vállalati tőkeszerkezetre nézve sem semleges. Az idegen tőke költségei, más szóval a kamatkidadások a társaságiadó-alap megállapításakor költségként számolhatók el, s ezzel nemcsak a társasági adót, hanem a hitelfinanszírozás költségeit is mérsékelik. Az adópajzs pozitív hatása ugyanakkor a nettó nyereségből kifizetett osztalékok esetében már nem érvényesül. Egy OECD-tanulmány (2007) a nyereségadókat által okozott torzítások megszüntetése érdekében főleg a pénzforgalmi adózást ajánlja az új vállalkozások számára. Ezzel gyakorlatilag lehetőség nyílna arra, hogy a beruházási kiadások már a kiadás évében mérsékeljék az adóalapot. Az efféle szemlélet tulajdonképpen a nyereség visszaforgatására és újabb beruházásokra ösztönözné a vállalkozókat. Mivel a pénzforgalmi adózásra történő átállás az eredményszemléletű számvitel miatt komoly bo-

nyodalmakba ütközne, az adórendszer beruházásösztönző erejét az értékcsökkenési leírási kulcsok emelésével, a kis- és közepes vállalkozások számára kedvezőbb adózási feltételekkel, illetve differens adókedvezményekkel lehetne biztosítani. Ellenben az adókedvezmények értékelésénél nem kérdőjelezhetjük meg *Servén* (1997) megállapítását, miszerint az ösztönzők kiszámíthatósága és stabilitása a mértéküknél jóval fontosabb.

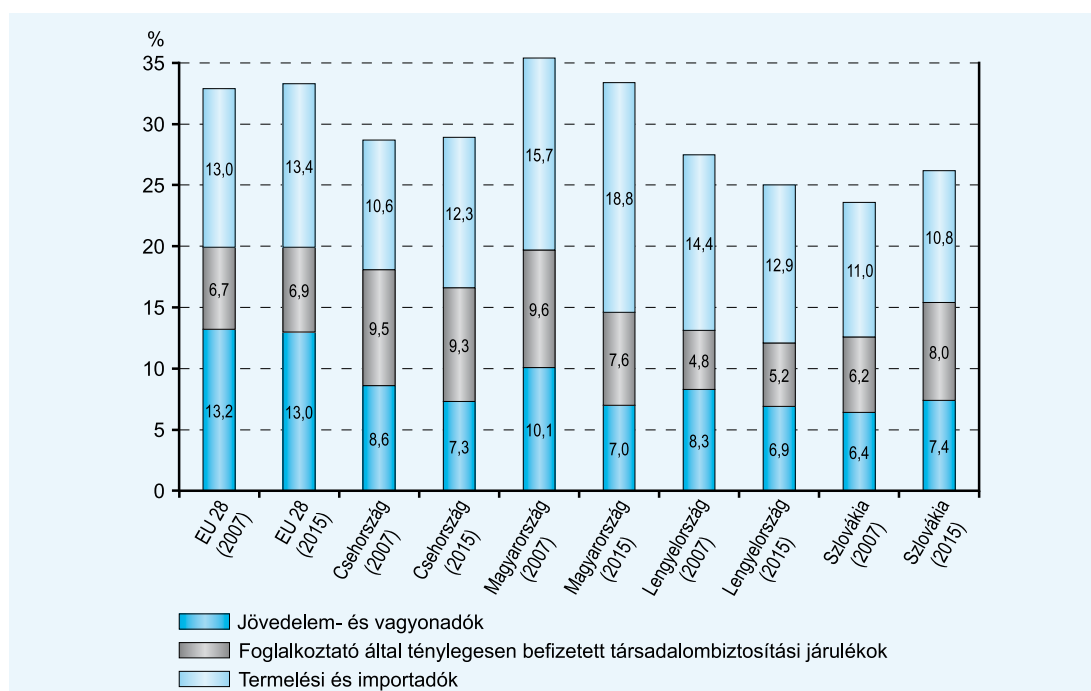
Az Európai Unió tagországaiban az államháztartási bevételek három fő típusát¹¹ a termelési és importadók, azaz a fogyasztást terhelő adók, a jövedelem- és vagyonadók, valamint a társadalombiztosítási járulékok képezik.¹² Ezek GDP-arányos alakulását az 1. ábra szemlélteti. Az ábra közvetlenül a válság előtti állapotokat veti össze a 2015. évi adatokkal a visegrádi országokban.¹³ A 2. ábra pedig a

GDP-re vetített vállalati jövedelemadó-bevételek 1995 és 2015 közötti változásának szemléltetésére tér ki szintén a visegrádi régióban.

A magyarországi adók szerkezetében a 2010-től végrehajtott intézkedések folytán figyelemreméltó átrendeződés tanúi lehetünk. Magyarországon szemlátomást nőtt a fogyasztási típusú adók aránya, míg a közvetlen adók GDP-re vetített aránya lényegesen zsugorodott. Csehországban a válság előtti állapotokhoz képest az adószervezeti változások szolidabbak, bár a fogyasztást terhelő adók felé bizonyos mértékű elmozdulás figyelhető meg, ami a jövedelemadók mértéktartó csökkenését ellensúlyozza. Csehország 2008-ban megszüntette a többkulcsos adórendszerét, a személyi jövedelmek adózására 15 százalékos adókulcs lépett érvénybe. Csehország a társasági adókulcs 1992. évi 42 százalékából szinte évről

1. ábra

A KÖZVETETT ÉS KÖZVETLEN ADÓKBÓL, ILLETVE A FOGLALKOZTATÓ ÁLTAL TÉNYLEGESEN BEFIZETETT TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁSI JÁRULÉKOKBÓL SZÁRMAZÓ GDP-ARÁNYOS BEVÉTELEK A VISEGRÁDI ORSZÁGOKBAN 2007-BEN ÉS 2015-BEN

Forrás: saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján

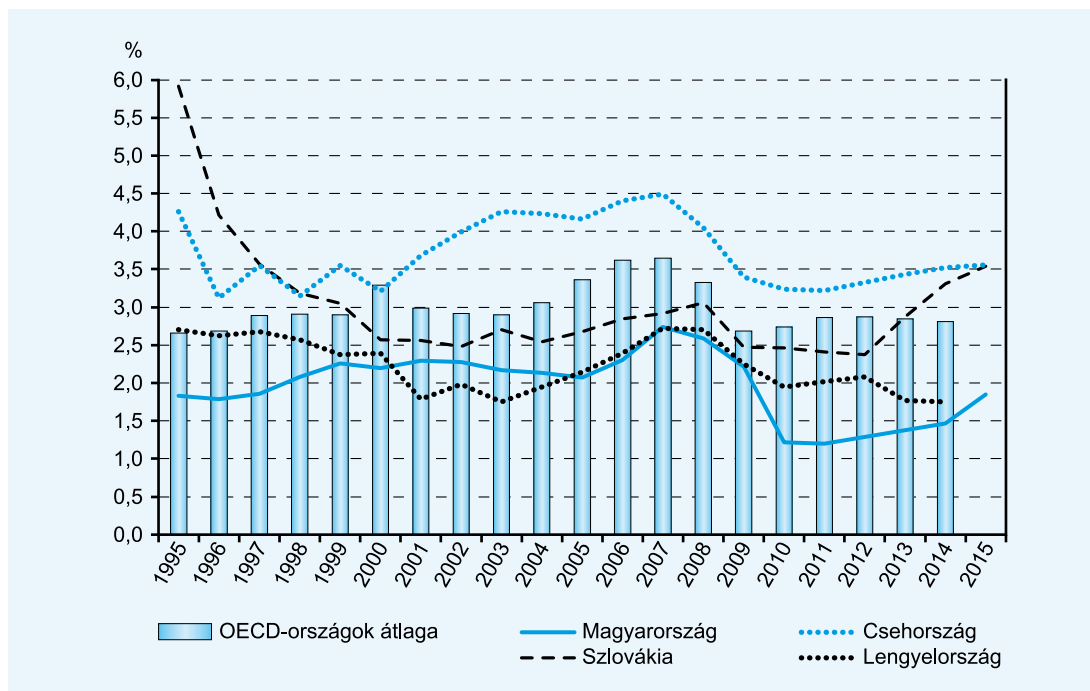
évre lefaragott,¹⁴ amely 2010-ben az adócsökkentések eredményképp 19 százalékon állapodott meg.¹⁵ Lengyelország az ezredforduló hajnalán elindított strukturális reformok keretei között tett eleget a nemzetközi elvárásoknak a hatékonyabb és átláthatóbb adórendszer kialakításával. A jövedelemadók háttérbe szorításával fokozódott a forgalmiadó-bevételek súlya, ugyanakkor az adócentralizáció mértéke apránként zsugorodott. Ez a tendencia a gazdasági válság kirobbanása után sem változott. A lengyel gazdaságban a GDP-arányos adóbevételek erőteljes csökkenése gyakorlatilag mindkét adónemből származó államháztartási bevételre is kiterjedt. Szlovákiában a válság előtti időszakhoz képest a GDP-arányos adóbevételek lényegesen megugrottak. A közvetett adók GDP-re vetített arányánál csupán szemernyi fogyatkozás volt észlelhető, a vizsgált időszakban ugyanis a forgalmi adók szabályozásánál apróbb módosítások következtek be.¹⁶ Szlovákiában a jövedelemadók növekedése nemcsak a fogyasztást terhelő adóbevételek apróbb visszaesését ellensúlyozta, hanem – a járulékkerhek fokozódásával¹⁷ egyetemben – az államháztartási bevételek gyarapodását is előidézte. A szlovák kormány 2013-ban a társasági adó kulcsát 19-ről 23 százalékra emelte, amelyet 2014-ben 22 százalékra mérsékelte.¹⁸ A természetes személyek egykulcsos adójának megszüntetésével bevezette a személyi jövedelmek kétkulcsos adózását, majd radikálisan csökkentette a kisvállalkozók elszámolható átalánykiadásait.

Térségünkben versenyképességi szempontból a magyar és a cseh adórendszer szerkezete alkalmazkodik legjobban a nemzetközi törekvésekhez és elvárásokhoz. A jövedelmekre kivetett adók súlyának mérséklését tulajdonképpen a fogyasztást terhelő adók emelkedése ellensúlyozza, amely a gazdasági növekedés és a foglalkoztatottság tekintetében is lényeges előrelépés. Az adócentralizáció szempontjából Magyarország meghaladja a további három vi-

segrádi országra jellemző szintet, ennek dacára az elmúlt időszakban sikeresen megvalósult adóreform folytán szignifikáns adócsökkenés tanúi lehettünk. A közvetett adók GDP-re vetített aránya Magyarországon a legmagasabb a V4-országok közül, a jövedelemadók és a járulékok súlya ugyanakkor szemlátomást megcsappant. Sőt az utóbbi években – Lengyelország kivételével – a régiós versenytársak GDP-arányos jövedelemadó-, valamint járulékbetételei jelentősen meghaladják a magyarországi 7, illetve 7,6 százalékos GDP-re vetített arányt. *(Lásd 2. ábra)*

A gazdasági válság idején a GDP-arányos adóbevételek megcsappantak, ugyanakkor 2012-től már – Lengyelország kivételével – szolid növekedési pályára léptek. A társasági adóból származó államháztartási bevételek GDP-re vetített aránya térségünk országai közül Csehországban és Szlovákiában a legmagasabbak. Az iparilag fejlett Csehország az északi és keleti versenytársaihoz képest gazdagabb, így nem meglepő, hogy a cseh versenyszféra fokozódó jövedelmezősége az államháztartás számára magasabb jövedelemadó-bevételeket teremt. Szlovákiában az utóbbi négy évben lényeges megugrást figyelhettünk meg, amely nem csak a társasági adókulcs 2013. évi emelésének tudható be. A szlovák FinStat Kft. adatbázisában¹⁹ fellelhető adatok alapján a szlovák versenyszféra nyeresége a gazdasági válság második hullámát követően évről évre szemlátomást emelkedett. 2014-ben például a vállalati szektor bruttó nyeresége az előző évi profittal szemben közel két milliárd euróval nőtt. S bár a kormány a 2013-ban 23 százalékra megemelt társaságiadókulcsot 2014-ben egy százalékponttal lefaragta, az államháztartás vállalati jövedelemadóból származó bevételei nemhogy megcsappantak, ellenkezőleg 432 millió euróval gyarapodtak. Magyarországon, noha szerényebb mértékben, a válság folytán, majd az adórendszer szerkezeti reformja után 2014-től tapasztalható jelentősebb társaságiadóbevétel-növekedés.

A GDP-RE VETÍTETT VÁLLALATI NYERESÉGADÓ ALAKULÁSA A VISEGRÁDI ORSZÁGOKBAN, KIEGÉSZÍTVE AZ OECD-ORSZÁGOK ÁTLAGÁVAL 1995 ÉS 2015 KÖZÖTT

Forrás: saját szerkesztés az OECD adatai alapján

Az adórendszer egyszerűsítése, az ésszerű, átlátható adószabályozás és a kevésbé bürokratikus eljárások – minden kétséget kizáróan – a vállalati versenyképességre több mint kedvező hatást gyakorol. A Világbank és a PwC üzleti tanácsadó cég *Paying Taxes 2017* című kiadványa nyomatékosítja,²⁰ hogy a hatékony és gyors ügyintézés támogató elektronizált folyamatok megkönnyítették az adófizetést és -beszedést. Ennek dacára az idézett kiadványban közzétett felmérési eredmények mégis arról árulkodnak, hogy a vállalkozások Magyarországon átlagosan évi 277 órát, Lengyelországban évi 271 órát, Csehországban évi 234 órát, Szlovákiában pedig évi 192 órát töltenek adózáshoz köthető adminisztrációval. Noha az adófizetéssel kapcsolatos ügyintézési feladatok ellátása térségünk gazdaságai közül Szlovákiában a legkevésbé időigényes, az uniós évi 164

óras átlagot így is több mint egy egész nappal meghaladja.²¹

Az adóbeszedéssel természetesen adminisztrációs költségek is felmerülnek. Az adóztatás költsége és az adófizetési hajlandóság perspektívájából elméletileg a kevésbé differenciált, semleges és hosszabb távon stabil adórendszert indokolt működtetni, mert hogy fenntartása költséghatékony és visszaszorítja az adóelkerülést. Az OECD adóadminisztráció-adatbázisában fellelhető 2005–2011. évi adatok az előbbi állításunkra mégis erősen rációznak. A vizsgált időszakban az egykulcsos adórendszert működtető szlovák gazdasághoz képest a magas újraelosztási rendszert és progresszív adóztatást működtető Svédország és Dánia vitathatatlanul nagyobb hatékonysággal szedte be az adókat.²² Az adózás költségeinek az adóbevételekre vetített, 2,41 és

3,06 százalék között ingadozó aránya uniós viszonylatban is Szlovákiában volt a legmagasabb. Az adóbeszedés költségigényességének tekintetében Szlovákiát északi szomszédja²³ követte. A visegrádi országok közül kétségkívül Magyarország adminisztrációs költségei a legalacsonyabbak. A magyar gazdaság adózási költségintéze végeredményben az európai átlag körül ingadozott. Adóbevétel-arányos adminisztrációs költségei 2005-től a 0,99 százalékos arányról a 2010. évi 1,2 százalékos szintig parányi léptékben növekedtek, 2011-ben pedig 100 forintnyi adóbevételre 1,12 forint adózási költség esett. Csehországra a Belgiumhoz hasonló 1,3 százalékos átlagérték a jellemző. A washingtoni *Tax Foundation* (2016) által közzétett nemzetközi adó-versenyképességi index (ITCI) alapján – amelyre később részletesebben is kitérünk – Észtország egykulcsos adórendszere volt a legversenyképesebb az OECD-országok viszonylatában az elmúlt három esztendőben. Ezt az OECD az adók költséghatékony beszedésére vonatkozó adatai sem cáfolták meg, hiszen az OECD-országokban valóban az észti adózási költségek a legalacsonyabbak.²⁴ A tapasztalatokat összegezve – némi fenntartásokkal – kijelenthető, hogy az adórendszer differenciáltsága nincs jelentősebb hatással az adózási költségekre; feltételezhetően az adórendszer hosszabb távú stabilitásáé, illetve az ügyintézés támogató, korszerűsített elektronizált folyamatoké a lényegesebb szerep.

S végül, de nem utolsó sorban az adórendszer tőkevonzó erejét vesszük górcső alá. A térségünkben folyó gazdasági verseny egyik meghatározó tényezője az adóverseny, amely kétségkívül a befektetői döntésekre is kifejti hatását. A válságot megelőzően meglehetősen erős adóverseny jellemezte térségünket. Noha a befektetők kegyeiért a versengés továbbra sem szűnt meg, de a gazdasági recesszió folytán jelentkező államháztartási hiány leszorítása érdekében lépni kellett. Magyarország a

közvetett adók emelésével és a jövedelemadók csökkentésével, Szlovákia pedig úgy a közvetett, mint a közvetlen adók fokozásával igyekezett megoldást találni.

Az Európai Unió a szabad versenyt tekinti a gazdasági fejlődés és fellendülés motorjának, ennek szellemében tűzte ki céljául a versenyt gátló tényezők lebontását. Az adójogi harmonizáció feladata a tagállamok adórendszere közötti különbségek versenytorzító folyamatainak feloldása. Az Európai Unióban a forgalmi típusú adóknál következett be az adójogszabályok legerőteljesebb harmonizációja, tudniillik a fogyasztást terhelő adók érintik a legnagyobb mértékben a tagországok közti szabad kereskedelmet. A külföldi működőtőkebefektetésekért folyó verseny éleződésével a nemzetközi adóverseny is fokozódott. A forgalmi típusú adók uniós szintű harmonizációja folytán az adóverseny egyik eszközévé a jövedelemadók, azon belül a nyereségadók váltak. *„A termelési tényezők közül a tőke a legmobilisabb, ráadásul a világgazdaság jelenlegi fejlődési szakaszában a tőke – mint növekedési forrás – (...) felértékelődőben van, a gazdasági racionalitás azt kívánja, hogy a tőkét, azon belül az üzleti szférát kisebb mértékben adóztassák”* (Losoncz, 2006, 487. oldal). Az unió határainak kiszélesedésével az adóverseny tovább fokozódott, a tagállamok többsége lefaragta a magas társaságiadó-kulcsokat. Mivel az adószabályozás az üzleti versenyképesség hatástényezője, a versenyképes adórendszer kialakításával a gazdaság tőkevonzó ereje is élénkülhet.

A nemzetközi adó-versenyképességi index az országok adórendszerét két fontos szempontból vizsgálja, az egyik a versenyképesség, a másik a semlegesség. A versenyképes adórendszer a marginális adókulcsokat hosszabb távon is képes alacsony szinten tartani. A működő tőke a kedvezőbb adófeltételeket és az alacsonyabb adókat kínáló telephelyeket kedveli, a magas marginális adókulcsok ellenben adóelkerülésre serkenthetik a piacgazdasági szerep-

lőket. A semleges adórendszer arra törekszik, hogy az adóbevételek növekedése mellett a lehető legkevésbé torzítsa a gazdasági szereplők döntéseit, mindamellet korlátozza és visszatorzíja az adókedvezmények körét. A nemzetközi adó-versenyképességi rangsor felállításánál a *Tax Foundation* több mint negyven adópolitikai változót boncolgat, s figyelme az adóterheken kívül az adók szerkezetére és az adószabályozás értékelésére is kiterjed, amit nemzetközi keretek közé helyez.

A 3. ábra az adó-versenyképességi index lényegi vonását emeli ki. Az index értékeit a 2015. évi GDP-arányos adóbevételekkel veti össze az egyes európai gazdaságokban. Az OECD-országok legversenyképesebb adórendszerével rendre Észtország, Új-Zéland, Lettország, Svájc, Svédország és Hollandia rendelkezik.²⁵ S bár a svájci és a lett államháztartás GDP-re vetített adóbevételei még a 30

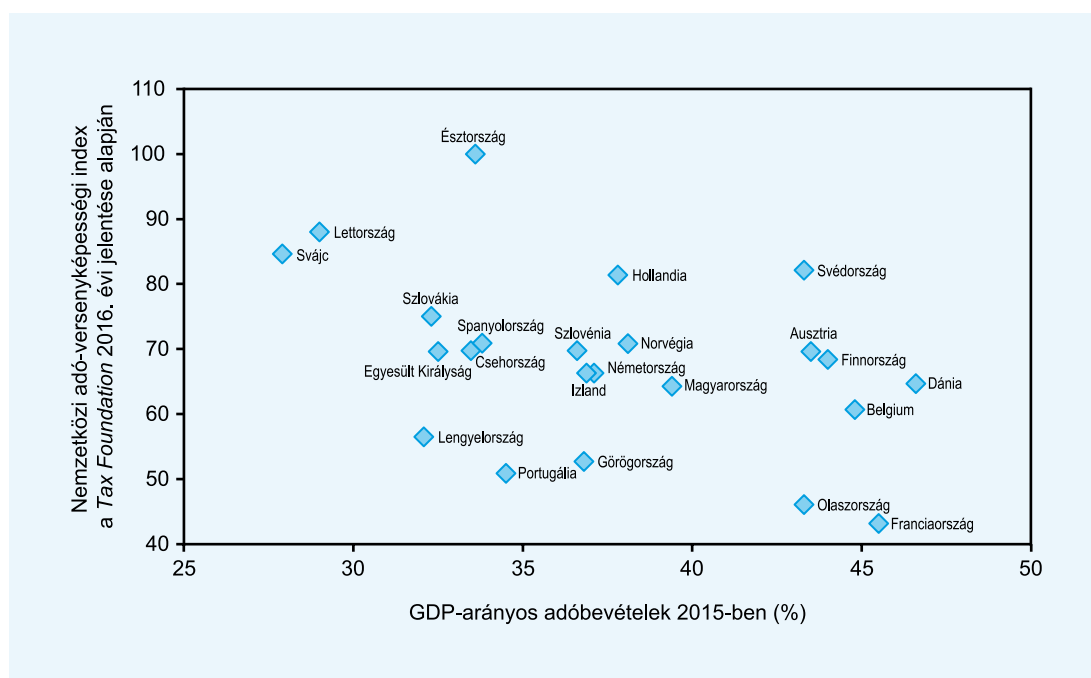
százalékot sem sűrölják, az országok adórendszerének versenyképességi szempontból történő megítélésénél nem ez az elsődleges szempont. A progresszív adóztatást működtető Svédország – magas GDP-arányos adóbevételeivel – az OECD-országok egyik legversenyképesebb adórendszerével bír. Az adórendszer versenyképességét tehát nem az adóbevételek volumene, hanem az egyes adónemek alacsony szinten tartott marginális adókulcsa és az adózás semlegessége határozza meg.

AZ ADÓZÁS HATÁSA A MŰKÖDŐTŐKE-BEÁRAMLÁSOKRA

Az általában erősen tőkeigényes és rendkívül hosszú távra berendezkedő erőforrás-kereső beruházásoknál – jellegükből fakadóan – a várható megtérülési idő kitolódik, így nem

3. ábra

AZ ADÓZÁSI VERSENKYÉPESÉG ÉS A GDP-RE VETÍTETT ADÓBEVÉTELEK 2015-BEN AZ EURÓPAI GAZDASÁGOKBAN

Forrás: saját szerkesztés az OECD és a Tax Foundation adatai alapján

meglepő, ha a költség- és adótényezőkre is módfelett érzékenyen reagálnak. A beruházások jellege és hosszú élettartama miatt elsősorban az adórendszer stabilitása és kiszámíthatósága a mérvadó. A piackereső beruházásoknál a fogadó ország adópolitikája lényegében a telephelyi termelés és a behozatalra szorulás közti választást határozza meg. A telephelyek adópolitikája értelemszerűen az olcsó termelési tényezők felkutatására szorító hatású kereső beruházásokat érinti leginkább. Bár a hatékonyságkereső beruházási döntéseknél a fogadó ország olcsó munkaereje és a rendelkezésre álló természeti források költségkímélő felhasználása kardinális szempont, a hosszú távon alacsony adó- és járulékterhek a költséghatékonyság fokozódását támogatják.

Az Európai Unió a közép-kelet-európai tagállamok tőkevonzó erejét a strukturális fejlődés, a technológiatranszfer, a munkahelyteremtés és a gazdasági növekedés ösztönzése céljából is kiváltképp fontosnak tartja. A versenyszféra fejlődésének egyik nélkülözhetetlen feltétele a lendületes tőkefelhalmozás és annak kellő szerkezeti összetétele. A gazdasági kibocsátás szintjének hosszabb távon fenntartható emelkedését előmozdító tőkebeáramlásokat többek között közvetett és közvetlen állami ösztönzők segíthetik elő. A működőtőke-beáramlást serkentő közvetett állami eszközök egyike a beruházásokat támogató adópolitika. Bár az adórendszer hosszú távú stabilitása és kiszámíthatósága a befektetési döntéseknél kétségkívül fontos tényező, a beruházási célpontok kiválasztásánál azonban nem játszik elsődleges szerepet. Egy OECD-tanulmány (2008) is kiemelten hangsúlyozza, hogy a külföldi működő tőke vonzáskörébe azok a célországok taroznak, ahol az üzleti környezet keretfeltételei hosszú távon biztosítani tudják a vállalati jövedelmezőség folyamatos gyarapodását. Az idézett OECD-tanulmány, és hasonlóan egy UNCTAD-jelentés (2015)

is nyomatékosítja, hogy a nemzetközi vállalatok befektetési döntéseinél nem elsődleges szempont az adópolitikai tényező. A kardinális tényezők közül kiemelik a piacokhoz és a finanszírozási forrásokhoz való gyors és akadálymentes hozzáférést, a kiszámítható, transzparens és diszkriminációmentes jogi környezetet, a makrogazdasági stabilitást, a képzett munkaerőt, illetve a rugalmas munkaerő-piaci viszonyokat és nem utolsósorban a fejlett infrastruktúrát.

A kulcskérdés, vajon képes-e a fogadó ország megfelelő szinten tartani a társaságiadó-terheket a külföldi befektetők számára, továbbá miként válaszol a működő tőke az adórendszer kvantitatív és kvalitatív változásaira. Az OECD (2008) korábbi, még a gazdasági megújulást megelőző vizsgálatai felfedték, hogy az adókulcs 1 százalékos megemlése a működőtőke-beáramlást 3,7 százalékkal szorítja vissza. Később szélesebb becslések is születtek, sőt az OECD által felsorakoztatott legtöbb tanulmány – a fogadó országok heterogenitásának figyelembevétele mellett – az adókulcsváltozás és a működőtőke-beáramlás közti rugalmasság-vizsgálatnál sokkal szélesebb tartományt állapított meg.²⁶ Sok esetben – főként a fejlett gazdaságoknál – semmilyen kölcsönhatást sem sikerült feltárni, tudniillik a működőtőke-beáramlást nem kizárólag az adótényezők határozzák meg. Mindezt a már idézett, egyik legfrissebb UNCTAD-jelentés is alátámasztotta. A működő tőke adóreformra adott válasza sem egységes, számos, nehezen mérhető és interpretálható tényező kölcsönhatásától függ. A működő tőke érzékenysége az adóemelésre függhet a fogadó ország gazdasági fejlettségétől és az üzleti tevékenység mobilitásától, különösen akkor, ha a vállalatok a telephelyi termelés és a nagy regionális piacok adta lehetőségek következtében jelentős költségmegtakarítással működnek. Az adóterhek radikális emelése ez esetben bizonyos fokú tehetetlenséget vonna magával.

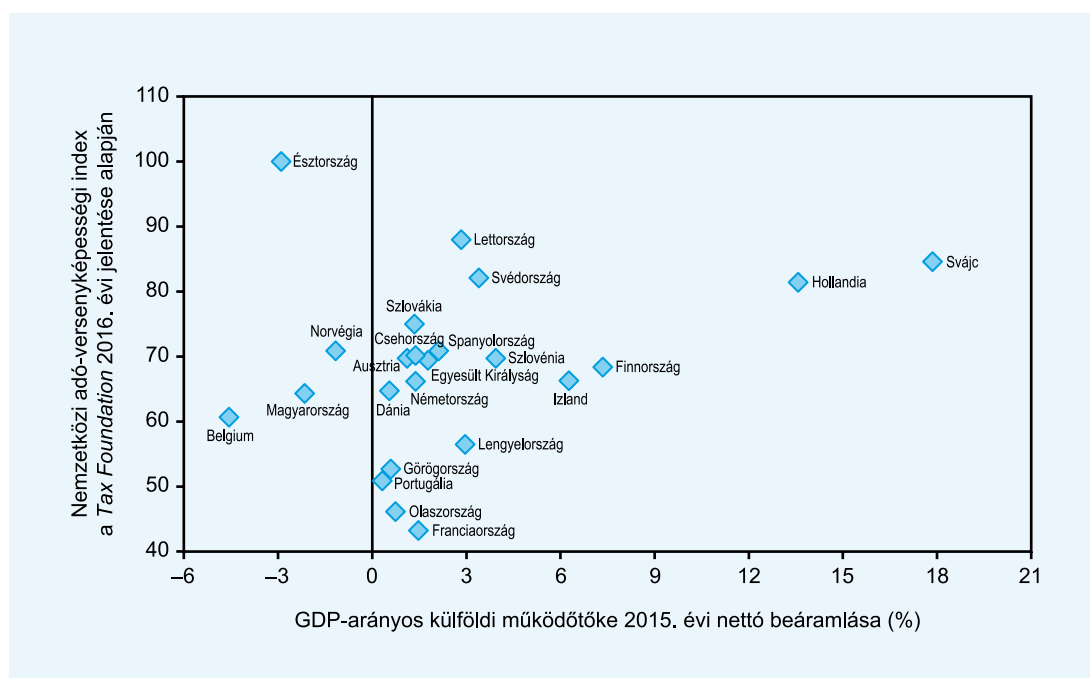
Vitathatatlan, hogy a nemzetközi adóverseny a válságot követő években sem szűnt meg, és a közvetett adók uniós szintű harmonizálásával a figyelem a jövedelemadókat felé terelődött, ellenben nem mindig egyértelmű, hogy az adócsökkentés vonzó-e a külföldi befektetők számára. Az adóversenyben ugyanis az adószabályozás kiszámíthatósága, következetessége és stabilitása épp olyan fontos szempont, mint az effektív adókulcsok. Ha a fogadó országban a magasabb társaságiadó-terher erős és fejlett infrastruktúrával, korszerű közszolgáltatási rendszerrel és versenyképes munkaerővel társul, nemhogy elriassa, hanem mágnesként vonzza a tőkebefektetőket. Az alacsony adóterhelés ugyanis képtelen ellensúlyozni az általában gyenge, instabil és fejletlenebb gazdasági környezetet. Az adó csupán egy a tőkebeáramlásra ható tényezők halma-

zaban, és a karcsúsított adóterhek nem pótolhatják sem a fejletlen közszolgáltatásokat, sem a hiányos és elmaradott infrastruktúrát, sem a piacokhoz való korlátozott hozzáférést, sem pedig a gyenge befektetési feltételeket.

A 4. ábra az európai gazdaságok adóversenyképessége és külföldi működő tőke beáramlása közötti kapcsolatot kívánja szemléltetni a 2015. évi adatok segítségével. Az ábrát szemügyre véve a könnyelműség és a felelőtlenség hibájába esnénk, ha általános érvényű következtetéseket kívánnánk levonni, amely nem is lehetne a célunk. Csupán a már többször idézett OECD- és UNCTAD-tanulmányokban megállapított tényekre óhajtjuk felhívni a figyelmet, miszerint a célország kiválasztásánál nem az adótényezők játszanak elsődleges szerepet. Az ábrán megjelenített 2015-ös értékeket vizsgálva sem kétséges,

4. ábra

AZ ADÓZÁSI VERSENKYÉPESSÉG ÉS A GDP-ARÁNYOS MŰKÖDŐTŐKE-BEÁRAMLÁS KAPCSOLATA 2015-BEN EURÓPA ORSZÁGAIBAN

Forrás: saját szerkesztés a Világbank és a Tax Foundation adatai alapján

hogyan az adórendszer versenyképessége és a nettó tőkebeáramlás közötti összefüggés nehezen észlelhető. A viszonylag magas GDP-arányos adóbevételekkel és közepes adó-versenyképességi indexszel rendelkező Finnország GDP-re vetített nettó működőtőke-beáramlása messze túlszárnyalta a versenyképesebb adórendszert működtető szomszédokét. Ugyanakkor tény, hogy az adózási szempontból kevésbé versenyképes Görögország, Olaszország és Franciaország szerényebb nettó tőkebeáramlást tudhat magáénak. A közepes adó-versenyképességgel rendelkező, de az OECD-országokhoz képest a gazdasági szereplőket legmagasabb adókkal sújtó Dánia sem tartozik a külföldi befektetők elsődleges célpontja közé.²⁷

A 2008-as pénzügyi megrázkódtatás kísérő jelenségeként lelassult a külföldi működő tőke korábbi években tapasztalt gyarodása, sőt a válság 2009–2010-ben igen erőteljesen meg is fékezte a működőtőke-beáramlást. Ez térségünket sem hagyta érintetlenül. A legversenyképesebb adórendszert fenntartó Észtország külföldi működőtőke-befektetések állománya a válság első hullámától kezdve szemlélatómat zsugorodik.²⁸ Hasonlóan a közép-kelet-európai régióban a nettó működőtőke-befektetések éves áramlása is sokkal lomhább, sőt a válság kirobbanásától a beruházásösztönzők hatékonyságának romlása tapasztalható. Az Európai Bizottság országjelentései (2016a, 2016b) a működőtőke-beáramlások lassulását az üzleti környezetre potenciálisan hátrányos hatást gyakorló intézkedésekhez köti, amelyek között az adórendszer befolyása gyakorlatilag elhanyagolandó. Magyarország tekintetében leginkább a piaci korlátozásokat, míg a szlovák gazdaságnál az elmaradott digitális infrastruktúrát, a közigazgatási szolgáltatások elektronizálásának hanyagolását, a munkaerő-piaci rugalmatlanságot és a rendkívül hosszan elhúzódó bírósági eljárásokat sorolta a tőkeáramlást gátló tényezők veszélyes halmazába.

ÖSSZEZÉS

A válság kirobbanásáig a térségünket az ütemes felzárkózás jellemezte, amelyet számtalan tényező támogatott. A gazdasági átalakulás, illetve a magánosítás folyamata is lezárult. A külföldi tőke bevonása, az uniós csatlakozás, a fejlett gazdaságok adópolitikájához igazodott adórendszer és a vállalkozóbarát piaci környezet megteremtése kedvezően hatott úgy a gazdaságra, mint a vállalatok versenyképességére. Térségünk gazdaságai az ezredfordulótól kisebb-nagyobb léptekben, de végül is gyökeresen átalakították adórendszerüket, s a gazdaságilag fejlett európai országok mintájára a megtakarítási és befektetési döntéseket torzító közvetlen adók súlyát a gazdasági szereplők döntéseit kevésbé befolyásoló fogyasztási típusú adókra helyezték át. A közvetett adók uniós szintű harmonizációjával a tagországok közötti szabadkereskedelmi gátak leomlottak, és az adóverseny egyik főbb eszközévé a társasági adók váltak. Térségünkben a jövedelemadók súlya a pénzügyi megrázkódtatás előtti állapotokhoz képest tovább zsugorodott, bár Szlovákiában a recesszió folytán megnőtt államháztartási hiány lefaragása céljából a közvetlen adókból származó bevételek szolidabb mértékben megugrottak.

A visegrádi országokban a társasági adók marginális adókulcsa tulajdonképpen alacsony. Hazánkban és Lengyelországban a GDP-arányos társaságiadó-bevételek az OECD-átlagot sem súrolják. Szlovákiában és Csehországban azonban a fokozódó vállalati jövedelmezőségnek köszönhetően az utóbbi években a GDP 3,5 százalékát is eléri, meghaladva ezzel az OECD 2,8 százalék körüli átlagát. Véleményünk szerint a térség vállalatainak versenyképességét kevésbé az adóterhek, jóval inkább az adószabályozás bonyolultsága és az adózáshoz köthető ügyviteli feladatok időigényessége gátolja. Mind a négy visegrádi országban az adókkal kapcsolatos adminisztráció riasztóan

meghaladja az OECD-átlagot, sőt Magyarország és Lengyelország a dobogós helyet is méltán elfoglalhatná. Általában a versenyképesebb adórendszert működtető gazdaságokban az adóügyintézéshez köthető feladatok kevesebb időt kívánnak meg. Bár akadnak kivételek is. Lettországból például az OECD-átlaghoz közeli 169 órát töltenek adókkal kapcsolatos adminisztrációval.

Az adóbeszedés hatékonyságának és eredményességének fokozódása lényegében az adókulcsok csökkenésének eszköze, amellyel a nemzetgazdaság versenyképessége is javul. Domokos (2016) a „fenntartható kifehérítés” bevezetését javasolja. Ennek lényege abban rejlik, hogy a gazdaság „kifehérítéséből” származó többletet az állam az alacsonyabb adókulcsok, esetleg bizonyos adókedvezmények révén az adóalanyoknál hagyja. Az alacsonyabb adókulcsok nemcsak az adóelkerülés iránti vágyak feladását, hanem a gazdasági kondíciók felpezsdítését is előmozdítják, amivel szabad út nyílik a versenyképesség növekedéséhez.

Tény, hogy az adó-versenyképességet az alacsony szinten tartott marginális adókulcsok és a semlegesség határozzák meg, ugyanakkor a célország kiválasztásánál az adórendszer hosszú távú stabilitása is megfontolandó elemként jelenik meg. Az adórendszer ver-

senyképessége és a tőkebeáramlás közötti kapcsolat azonban európai vonatkozásban nagyon nehezen tapintható ki. Kétségtelen, hogy a magasabb adókat kirovó európai gazdaságok (Dánia, Franciaország) nem elsődleges célpontjai a működő tőkének. Másrészt viszont az alacsonyabb adóterhek képtelenek ellensúlyozni a befektetőket elriasztó gyenge infrastruktúrát, a munkaerő-piaci zavarokat és a bonyolult szabályozási környezetet. Szlovákia GDP-arányos adóbevételei európai viszonylatban alacsonynak mondhatók, és a visegrádi országok között a legversenyképesebb adórendszert működteti. Ennek dacára a válságot követően a tőkebeáramlás alábbhagyott, sőt az Európai Bizottság országjelentésében több kritika is érte körülményes szabályozási rendszere, munkaerőpiacának egyensúlyzavarai és a digitalizáció iránti közönye miatt. A befektetési döntéseknél kevésbé az adóterhek, inkább a szabályozás átláthatósága a mérvadó. Térségünkben a befektetési környezet javítása érdekében elsősorban a szabályozási rendszert kellene egyszerűsíteni, könnyen átláthatóvá, illetve hosszabb távon stabillá tenni. A munkaerő-piaci rugalmatlanság és a piaci korlátozások feloldása, valamint a digitális infrastruktúra kiépítése szintén javítaná a befektetői kedvet.

JEGYZETEK

¹ Az egyes országok számvevőszékei a közpénzek legfőbb őrei. Ellenőrzéseikkel, ellenőrzési tapasztalataik megosztásával, azok elemzésével és értékelésével, valamint tanácsadással segítik az államok működését (Domokos et al., 2016).

² A versenynek – mint a piacgazdaság alapvető intézményének – Lentner (2015) szerint is fontos szerepe van a hatékonyság és a gazdasági növekedés előmozdításában, ezért a verseny fennmaradásának és tisztaságának biztosítása közösségi érdek.

³ A versenyképességnek számtalan meghatározása ismert. Szokásos az OECD-tanulmányokban használt definícióra is hivatkozni, amely szerint a gazdaság versenyképessége azt jelzi, hogy az adott ország szabad és tisztességes piaci körülmények között milyen mértékben képes a nemzetközi piacokon keresett termékeket vagy szolgáltatásokat előállítani.

⁴ Az ellenszárnyat például Maskell, Ezeala, Harrison, Garelli képviselték, akik szerint a nemzetgazdaságok

versenyképessége nemcsak összehasonlítható, hanem mérhető is.

- ⁵ Példaként említhetnénk az olcsó munkaerőt, a természeti erőforrások bőségét vagy az alacsony költségvetési deficitet.
- ⁶ Porter munkássága merően megosztotta a tudományos közvéleményt. Tény, hogy empirikus vizsgálatainak köszönhetően valóban eredeti és egyedi összefüggéseket sikerült feltárnia, ennek dacára az elméleti közgazdászok kevésbé értékelik munkásságát az alkalmazott módszerei miatt, sőt néhány megállapítását egyenesen „tudománytalannak” tartanak (Török, 1996; Lengyel, 2000).
- ⁷ Lásd Porter, M. E. (1985): *Competitive Advantage*. New York, Free Press.
- ⁸ Porter az alapmodelljeit az alakjuk hasonlósága miatt gyémántoknak nevezte el.
- ⁹ Hoványi (1999) közéjük sorolja a természeti erőforrásokat, a demográfiai sajátosságokat, a műszaki fejlődést, az erőközpontokat, a globális pénzügyi rendszert, a globális kommunikációt, a gigavállalatokat és a társadalmi mértékű értékváltozásokat.
- ¹⁰ Példának okáért Szlovákiában a magyarországi szabályozástól eltérően a közhasznú szervezetek közhasznú tevékenységének támogatására nyújtott adomány összegének egyetlen százaléka sem csökkenti az adózás előtti eredményt.
- ¹¹ ESA2010 szerinti csoportosítás.
- ¹² A tőkeadók 2015-ben mindössze a GDP 0,3 százalékát tették ki az EU 28 területén.
- ¹³ Az uniós tagállamok adóbevétel-szerkezetében jelentékeny különbségek észlelhetők. Az egyes tagországok viszonylag magas költségvetési kiadásai természetszerűleg magasabb adóbevételeket kívánnak meg. 2015-ben az adókból és a társadalombiztosítási

járadékokból származó bevételek GDP-re vetített aránya Dániában volt a legmagasabb (48 százalék), amelyet Franciaország (47,5 százalék) és Belgium (45,9 százalék) követett. Ezzel szemben az adókból, továbbá a vállalatok és a háztartások által befizetett járadékokból származó bevételek GDP-re vetített aránya Írországban, Romániában, Bulgáriában és Észtország kivételével a másik két balti államban a 30 százalékot sem érte el (az Eurostat adatai alapján).

- ¹⁴ Szlovákia a cseh mintát követte. A 1993. évi 45 százalékos társaságiadó-kulcsát még az átfogó adóreformok megkezdése előtt elkezdte lefaragni. A szlovák vállalati adóterhek csökkenő tendenciáját a múlt század '90-es éveiben a 2. ábra szemlélteti.
- ¹⁵ A társaságiadó-kulcsot 2008-ban 24-ről 21 százalékra, majd 2009-ben 20 százalékra faragta le. A befektetési alapokra 5 százalékos csökkentett társaságiadó-kulcs vonatkozik.
- ¹⁶ Szlovákia a 20 százalékos általános hozzáadottértékadó-kulcs mellett a gyógyászati eszközökre és a gyógyszerekre a vizsgált időszakban 10 százalékos adó-kulcsot vezetett be.
- ¹⁷ A járulékkerhek megugrását nemcsak az éves szintű minimálbér-növekedés függvényében emelkedő kivetési alap, hanem más, felettébb szokatlan tényező is előhívta. A tőkebevételeket ugyanis nem adó, hanem egészségbiztosítási járulék terhelte.
- ¹⁸ A jövedelemadó-törvény tavalyi módosítását követően 2017-ben 21 százalékos társaságiadó-kulcs lépett érvénybe.
- ¹⁹ A szlovák versenyszféra pénzügyi adatait bizalmasan és körültekinthetően dolgozza fel. Az adatok szabadon nem hozzáférhetők.
- ²⁰ Vö. *Doing Business 2017 European Union*.
- ²¹ Az ügyintézés időigényessége tekintetében Bulgária állhat az átlagos évi 453 órával a dobogó felső

fokára. Az adókkal kapcsolatos adminisztráció ellenben az észak-európai országokban kívánja meg a legkevesebb időt, Finnországban például évi 93 órát, Észtországban pedig csak évi 84 órát.

²² Svédországban az adózás költségeinek az adóbevételekre vetített aránya csaknem konstans 0,4 százalék, Dániában a vizsgált időintervallumban 0,6 és 0,7 százalék között hullámzott.

²³ A vizsgált időszakban a lengyel adóbevétel-arányos adózási költségek igencsak ingadoztak. Előbb csökkentek, majd a válság következtében emelkedő pályára léptek. A mutató értéke 2011-ben 2,73 százalék volt.

²⁴ Adóbevétel-arányos adózási költségei 2008-tól 0,38 százalék, 0,4 százalék, 0,35 százalék és 0,34 százalék.

²⁵ Az OECD-országok rangsorán Szlovákia (ITCI 75,0) a kilencedik, Csehország (ITCI 70,0) a tizenharmadik, Magyarország (ITCI 64,3) a huszonharmadik, míg Lengyelország (ITCI 56,5) a huszonkilencedik helyen végzett.

²⁶ Az OECD (2008) alapján 0 és 5 százalék közötti intervallum.

²⁷ Dánia 2002–2015 közötti, az UNCTADstat éves adataiból számított átlagos GDP-arányos működőtőke-állománya még az 1 százalékot sem éri el.

²⁸ Az UNCTADstat adatai alapján 2010-ben a GDP 7,73 százaléka, 2011-ben 4,33 százaléka, 2012-ben 6,76 százaléka, 2013-ban 2,16 százaléka, 2014-ben 1,91 százaléka és 2015-ben 0,93 százaléka.

IRODALOM

ÁDÁM J. – BERTA D. – LOVAS Zs. – K. KISS G. (2016): A fiskális politika hatása a gazdasági teljesítményre. In: PALOTAI D. – VIRÁG B. (szerk.): Versenyképesség és növekedés. Budapest, Magyar Nemzeti Bank, 573–617. oldal

AKAR L. (2005): Versenyképesség és adórendszer Magyarországon. In: VIGVÁRI A. (szerk.): Vissza az alapokhoz! Tanulmányok a közpénzügyi rendszer reformjáról. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 101–110. oldal

CSABA L. (2008): Versenyképesség – hitek és balhitek. *Debreceni Szemle*. XVI. évfolyam, 2. szám, 162–173. oldal

DOMOKOS L. (2016): Versenyképesség, állami szerep, állammenedzsment. Előadás az 54. Közgazdász-vándorgyűlésen. Kecskemét, 2016. szeptember 17. Online: <http://www.aszhirportal.hu/hu/hirek/domokos-laszlo-eloadasa-az-54-kozgazdasz-vandorgyulesen>

DOMOKOS L. – VÁRPALOTAI V. – JAKOVÁC K. – NÉMETH E. – MAKKAI M. – HORVÁTH M. (2016): Az Állami Számvevőszék hozzájárulása az „állammenedzsment” megújításához. In: NÉMETH E. (szerk.): A jó kormányzás építőkövei – fókuszban a legfőbb pénzügyi ellenőrző szerv, az Állami Számvevőszék. Tanulmány-sorozat. 11. Budapest, Állami Számvevőszék

ÉLTETŐ A. (2003): Versenyképesség a közép-kelet-európai külkereskedelemben. *Közgazdasági Szemle*. L. évfolyam, március, 269–281. oldal

HOVÁNYI G. (1999): A vállalati versenyképesség makrogazdasági és globális háttere. Michal Porter két modelljének továbbfejlesztése. *Közgazdasági Szemle*. XLVI. évfolyam, november, 1013–1029. oldal

KOVÁCS Á. (2010): A versenyképesség javításának lehetőségei – ahogy az Állami Számvevőszéknél láttuk. *Pénzügyi Szemle*. LV. évfolyam, 3. szám, 514–531. oldal

- KRUGMAN, P. (1994): Competitiveness: a Dangerous Obsession. *Foreign Affairs*. Vol. 73, No. 2, 28–45. oldal
- LENGYEL I. (2000): Porter-rombusz: A regionális gazdaságfejlesztési stratégiák alapmodellje. *Tér és Társadalom*. XIV. évfolyam, 4. szám, 39–86. oldal
- LENTNER Cs. (2005): *Rendszerváltás és pénzügypolitika*. Budapest, Akadémiai Kiadó
- LENTNER Cs. (2007): A magyar nemzetgazdaság versenyképességének új típusú tényezői. In: LENTNER Cs. (szerk.): *Pénzügypolitikai stratégiák a XXI. század elején*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 271–297. oldal
- LENTNER Cs. (2015): A vállalkozás folytatása számvetési alapelvének érvényesítése a közüzemi szolgáltatóknál és a költségvetési rend szerint gazdálkodóknál. In: LENTNER Cs. (szerk.): *Adózási pénzügytan és államháztartási gazdálkodás. Közpénzügyek és államháztartástan II*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 763–783. oldal
- LENTNER Cs. (2016): *Rendszerváltás és pénzügypolitika. Tények és tévhitek a neoliberais piacgazdasági átmenetről és a 2010 óta alkalmazott nem konvencionális eszközökről*. Budapest, Akadémiai Kiadó
- LOSONCZ M. (2006): Uniós adóharmonizáció és adóverseny – tanulságok Magyarország számára. *Pénzügyi Szemle*. LI. évfolyam, 4. szám, 474–489. oldal
- NOBILIS B. – SVRAKA A. (2014): Megoldások a tökenyeresség adózásából fakadó torzítások mérséklésére és a magyar kisvállalkozói adó. *Köz-Gazdaság*. IX. évfolyam, 4. szám, 81–97. oldal
- PORTER, M. E. (1990): *The Competitive Advantages of Nations*. New York, *The Free Press*
- SAMUELSON, P. A. – NORDHAUS, W. D. (1990): *Közgazdaságtan I–III*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- SERVÉN, L. (1997): Uncertainty, Instability, and Irreversible Investment: Theory, Evidence, and Lessons for Africa. *Policy Research Working Papers* No. WPS 1722
- TÖRÖK Á. (1996): *A versenyképesség-elemzés egyes módszertani kérdései. Versenyben a világgal – A magyar gazdaság versenyképességének mikrogazdasági tényezői című kutatási program 8. műhelytanulmánya*
- TÖRÖK Á. (2007): A versenyképesség egyes jogi és szabályozási feltételei Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*. LIV. évfolyam, december, 1066–1084. oldal
- TÖRÖK Á. (2008): Tudomány vagy versenyképesség? Tudomány és versenyképesség! *Pénzügyi Szemle*. LIII. évfolyam, 4. szám, 549–570. oldal
- EB (2016a): 2016. évi országjelentés – Magyarország, amely a makrogazdasági egyensúlyhiányok megelőzésével és kiigazításával kapcsolatos részletes vizsgálatot is tartalmazza. SWD(2016) 85 final
- EB (2016b): Správa o krajine za rok 2016 – Slovensko [2016. évi országjelentés – Szlovákia]. SWD(2016) 93 final
- OECD (2007): *Fundamental Reform of Corporate Income Tax*. OECD Tax Policy Studies No. 16
- OECD (2008): *Tax Effects on Foreign Direct Investment – Recent Evidence and Policy Analysis*. OECD Tax Policy Studies No. 17
- Tax Foundation (2016): *International Tax Competitiveness Index 2016*. Washington, D.C.
- UNCTAD (2015): *World Investment Report 2015*. Genf, United Nations Publication
- Világbank, PwC (2016): *Paying Taxes 2017*. Online: www.pwc.com/payingtaxes; 2016. december 18.